

אימוץ עם קשר: יתרונות, קשיים ותובנות על יישום מיטבי בראי המחקר

יואה שורק, פידא ניג'ם-אכתילאת ואביגיל סגל

הקדמה

אימוץ פתוח הוא אימוץ שבו מתקיים קשר כלשהו בין הילד המאומץ לבין בני משפחתו המולידה.¹ מודל זה הוא אחד המודלים האפשריים לאימוץ ילדים מגיל ארבע בארץ, שהיה להם קשר קודם עם בני המשפחה המולידה. האפשרות לאימוץ מסוג זה מצוינת בחוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981 בסעיף 16(1). עם זאת, במהלך השנים הוא יושם רק לעתים נדירות, והקשר באימוץ היה בעיקר עם אחאים ועם סבים. יישומו בישראל צבר תאוצה מאז שנות ה-2000, אז הותקנו תקנות להסדרת הדיון בשאלת האימוץ הפתוח בשלב הראשון של ההליך המשפטי, שלב הכרזת הילד "בר-אימוץ", והחלה מגמה של יישום המודל באמצעות שמירה על קשר עם ההורים המולידים. המגמה הגוברת של השימוש באימוץ הפתוח בישראל נבעה גם משימוש רווח יותר במודל זה במדינות שונות בעולם, וכתוצאה מהבנה כי במקרים מסוימים הוא עולה בקנה אחד עם טובת הילד (גוטליב, 1998; Lifton, 1994). נוספה לכך גם ההבנה כי שימוש במודל זה מאפשר להרחיב את מענה האימוץ ואת האפשרות לשלב ילדים במשפחה מיטיבה וקבועה, במקרים שבהם לא יוכלו להמשיך לגדול עם הוריהם. מאמר זה מבוסס על תשעה חקרי מקרים (case studies) של אימוץ עם קשר,² שהיוו חלק ממחקר שנערך במאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בין דצמבר 2010 לספטמבר 2011 (שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012א, 2012ב), והוזמן ומומן על ידי עמותת אשלים והשירות למען הילד, המופקד על האימוץ בארץ במשרד הרווחה והשירותים החברתיים. ראשית, יובא רקע על התפתחות מודל האימוץ הפתוח ועל יישומו בעולם ובארץ. לאחר מכן, יתוארו היתרונות והקשיים המרכזיים באימוץ עם קשר הכולל מפגשים של הילד עם הוריו המולידים עבור שלוש צלעות האימוץ, כפי

1 בכל מקום שנוקטים בו לשון זכר, כגון "ילד", הכוונה היא כמובן לשני המינים.

2 כפי שיתואר בהמשך, מודל האימוץ הפתוח בישראל אינו גמיש ופתוח לגמרי וכולל מספר מפגשים בשנה במקום ניטרלי, עם השגחה ופיקוח (לרוב מפגש אחד עד ארבעה מפגשים בשנה). לכן הוא מכונה "אימוץ עם קשר".

שאלו עולים מסקירת ספרות ומתוך המחקר שעליו מבוסס מאמר זה. לבסוף יוצגו תובנות באשר ליישום מיטבי של מודל האימוץ הפתוח בעולם ובארץ.³

1. רקע על אימוץ עם קשר

1.1. ההיסטוריה של האימוץ הפתוח בהשוואה לאימוץ הסגור

מאז שאימוץ ילדים הוסדר בחוקיהן של מדינות שונות במאה השנים האחרונות, הייתה הגישה הרווחת כי כאשר ילד מועבר למשפחה מאמצת יש לנתקו ניתוק גמור ומוחלט ממשפחתו המולידה ואין לאפשר כל קשר בינה ובין משפחתו המאמצת. זאת מתוך תפיסה שהילד לא יוכל לבנות מערכת יחסים ראשונית עם משפחתו החדשה, כל עוד משפחתו המולידה ממשיכה להיות חלק מחייו. לפי גישה זו, הצלחת האימוץ תלויה בכך שלילד תהיה התקשרות רק עם זוג הורים אחד (גוטליב, 1998).

בשנות ה-50 של המאה ה-20 בארצות הברית החל מאבק ליצירת אימוץ פתוח שיזמו מאומצים בוגרים בחיפוש אחר שורשיהם. מאבק זה צבר תאוצה בשנות ה-70 וחברו אליו מספר גורמים שהובילו בסופו של דבר לפיתוח מודלים של אימוץ פתוח בארצות הברית (Avery, 1998). באותה תקופה חלה ירידה תלולה במספר התינוקות המוצעים לאימוץ, ובמקביל התחדשה החשיבה בקרב אנשי המקצוע לגבי ההשפעות השונות של אימוץ סגור לעומת אימוץ פתוח על הילדים. היו שסברו כי במקרים מסוימים ובנסיבות מסוימות אימוץ פתוח עולה בקנה אחד עם טובת הילד ויש אפילו להעדיפו מלכתחילה על פני אימוץ סגור (שם; Lifton, 1994). כיום יש מדינות, כגון ארצות הברית ואנגליה, שבהן אימוץ פתוח הוא אחד המודלים

3 תודה חמה לדליה בן רבי, חוקרת בכירה במאירס-ג'וינט-ברוקדייל, על הליווי והסיוע בכתיבת המאמר. תודה חמה לאורנה הירשפלד, מנהלת השירות למען הילד, לנחמה טל, סגנית לשעבר מנהלת השירות למען הילד, להדסה נאה, מרכזת השירות במחוז ירושלים לשעבר ויו"ר ועדת ההיגוי של המחקר, לרינה קריאף, מנהלת מחוז באר שבע והדרום; לחנה בארי, מנהלת מחוז תל אביב והמרכז, ולדבורה צידון, מנהלת מחוז חיפה והצפון. תודה חמה לשירות מוסרי ויזל, מנהלת תכניות ביחידת ילדים ונוער, עמותת אשלים, ולסימון ספאק ספרן, מנהלת התכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ" מטעם העמותה. תודה לכל הילדים המאומצים, ההורים המאמצים וההורים המולידים ולעו"סים לחוק האימוץ ששיתפו אותנו בסיפורי האימוץ.

האפשריים לאימוץ. במדינות אחרות, כגון ניו זילנד ומערב אוסטרליה, אימוץ פתוח הוא שיטת האימוץ היחידה בגלל התנגדות תרבותית כלפי אימוץ סגור.⁴

לפי מודל האימוץ הפתוח, ההורים המאמצים וילדם המאומץ חולקים עם ההורים המולידים מידה מסוימת של מידע על מצבו של הילד, ועשויים להיות אֶתם בקשר במינון זה או אחר (Reamer & Siegel, 2007). רמת הפתיחות באימוץ נעה על פני קו רצף רחב, כפי שמופיע בתרשים שלהלן (Siegel, 2003). בקצה האחד של הרצף נמצא "אימוץ סגור", המאופיין בנתק בין הילד לבין בני המשפחה המולידה. בהמשך קיים "אימוץ פתוח מתוּך" (mediated adoption), הכולל העברת מידע מוגבל מההורים המאמצים להורים המולידים דרך סוכנות האימוץ, עובדים סוציאליים או עורכי דין, וזאת בלי שההורים המולידים יידעו את זהות המשפחה המאמצת. בהמשך הרצף, האימוץ הפתוח כולל העברת מכתבים, תמונות, דואר אלקטרוני ושיחות טלפון מההורים המאמצים אל ההורים המולידים באופן חד-צדדי או באופן הדדי. בהמשך, האימוץ הפתוח כולל ביקורים עם השגחה מטעם שירותי האימוץ במקום ניטרלי מספר פעמים בשנה. בקצה האחר של הרצף נמצא אימוץ פתוח מסוג של "הורות משותפת" (co-parenting), שבו הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים נפגשים ללא השגחה וללא הגבלה על מספר הביקורים לאורך השנה. מודל זה רווח בעיקר באימוץ ילדים על ידי קרובי משפחה (Wrobel, Hendrickson & Grotevant, 2006).

4 מאז 1869, סמוך לכיבושן של ניו זילנד (ב-1840) ואוסטרליה (ב-1860) בידי אנגליה, ועד לשנות ה-70 של המאה ה-20, המדיניות הייתה להפריד את כל בני התערובת וחלק מבני הילידים (המאורים בניו זילנד והאבוריג'ינים באוסטרליה) ללא הסכמת הוריהם ולהעבירם למשפחות לבנות או לפנימיות, זאת כדי לתת להם חינוך נוצרי שנחשב טוב יותר מהחינוך שקיבלו ממשפחותיהם המולידות. משנות ה-80 של המאה ה-20 הונהגה מדיניות הפוכה, כתגובת נגד למדיניות הקודמת, והיא מייחסת משקל מכריע לזכויותיהם של ההורים המולידים ומתנגדת לאימוץ סגור.

1.2. אימוץ עם קשר בישראל

בישראל שיטת האימוץ הנהוגה על פי חוק היא אימוץ סגור, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבין בני משפחתו המולידה. עם זאת, סעיף 16(ו) לחוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981 קובע כי שיטת האימוץ בארץ היא אימוץ סגור, למעט במקרים יוצאי דופן שבהם המחוקק מאפשר "צמצום תוצאות האימוץ" כך שגוֹתֵר קשר כלשהו בין המאומץ לבין מי ממשפחתו המולידה. לפי הנחיות השירות למען הילד, אימוץ עם קשר הוא מודל שמיועד לילדים מגיל 4, שהיה להם קשר קודם עם בני משפחתם המולידה, ועד הגיעם לגיל 18. הקשר באימוץ עם המשפחה המולידה יכול לנוע על רצף של תדירות וחוזק, החל מהעברת מידע באמצעות מכתבים ותמונות לבני המשפחה המולידה, וכלה במפגשים, מספר פעמים בשנה. יישומו מתייחס בעיקר למקרים שבהם הילדים שולבו באימוץ לאחר שגדלו פרק זמן מסוים עם הוריהם המולידים.

בפועל, עד תחילת שנות ה-2000, יישומו של סעיף 16(ו) בחוק התבטא על פי רוב באימוץ עם קשר במפגשים עם אחאים ועם סבים. במקרים יוצאי דופן היה קשר באמצעות העברת מכתבים/דיווחים להורים המולידים, אך לא היו מקרים שכללו מפגשים עם ההורים המולידים. עובדים סוציאליים לחוק האימוץ נמנעו מלהמליץ על אימוץ עם קשר מתוך חששות ועמדות שליליות על אימוץ מסוג זה ומשום שסברו כי כמעט אי-אפשר למצוא משפחות מאמצות שתאמנה ותסכמנה לו. במקרים שבהם הם כן המליצו על אימוץ עם קשר, לרוב התנגד לכך בית המשפט (ר' מימון, 1994). מִפְנֵה בהתייחסות לאימוץ הפתוח בפסיקה, חל לאחר מתן פסק הדין "ע"א 2169/98 פלוני נגד היועץ המשפטי לממשלה - אימוץ פתוח". פסק דין זה ערער על המצב הקיים וטען כי שאלת האימוץ הפתוח צריכה להיות נידונה בשלב הראשון של ההליך המשפטי, שלב הכרזת הילד "בר-אימוץ", שבו ניטלות זכויות ההורות מן ההורים המולידים. בית המשפט העליון קרא להסדרת סוגיה זו בחוק. בעקבות זאת הותקנו בשנת 2000 תקנות שלפיהן חובה על עו"ס לחוק האימוץ לציין בתסקיר לבית המשפט בשלב הראשון של ההליך המשפטי האם, ועם מי מבני המשפחה המולידה, ניתן לשמור על קשר גם באמצעות מפגשים. כך, למעשה, ניתן מקום נרחב יותר לבחינת אימוץ עם קשר בתהליך המסירה לאימוץ.

בשנת 2015 היו 159 ילדים עד גיל 18 באימוץ עם קשר.⁵ בחלק מהמקרים בני המשפחה המולידה שעמם נשמר הקשר מקבלים דיווח ו/או תמונות של הילדים, ובמקרים אחרים מתקיימים מפגשים בין הילד לבין חלק מבני המשפחה המולידה במקום ניטרלי, כגון במשרדי השירות למען הילד, בתיווך עובדים סוציאליים לחוק האימוץ, מספר פעמים בשנה. לכל ילד המשולב באימוץ עם קשר נקבע הרכב שונה

5 הנחיות התקבלו מן השירות למען הילד.

של בני המשפחה המולידה שעמם יישמר הקשר, ובתנאי שאינם מכורים לסמים או לאלכוהול; שהם לא התעללו בילדים מבחינה רגשית, פיזית ו/או מינית; וניתנה הערכה מקצועית כי המפגש עמם לא יזיק לילד ואף עשוי להיטיב עמו. הרכב בני המשפחה המולידה יכול לכלול את אחד ההורים המולידים או שניהם, אחאים, סבים ו/או דודים. על פי רוב, ההורים המאמצים אינם נוכחים במפגשים אלה ואף אינם מכירים את בני המשפחה המולידה. כמו כן, לרוב לבני המשפחה המולידה אין פרטים מזדהים על המשפחה המאמצת, מקום מגוריהם והמסגרת שבה לומד הילד.

בשנים האחרונות גוברת בישראל ההכרה כי אימוץ עם קשר הוא אחד המודלים המאפשרים הרחבה של מענה האימוץ והשקמה של יותר ילדים שאינם יכולים לגדול עם הוריהם, במשפחה מיטיבה וקבועה.⁶ כיום, מרבית הילדים שאינם יכולים לגדול עם הוריהם משולבים לאורך התבגרותם בפנימיות ובמשפחות אומנה, האמורות לשמש סידור זמני לילדים, ורק מיעוטם זוכים לאימוץ. מחקרים שונים מראים כי לילדים שאינם יכולים לגדול עם הוריהם ואשר זוכים לאימוץ, יש פחות קשיים בתחום הרגשי, החברתי והלימודי מאשר לילדים שעוברים לאורך התבגרותם בין הקצוות שונות כגון אומנה ופנימיות (ר' למשל, Biehal, Ellison, Baker & Sinclair, 2009; <http://aspe.hhs.gov/hsp/09/NSAP/chartbook>). לפיכך, השירות למען הילד משקיע כיום מאמצים רבים להרחבת האימוץ בישראל, בין היתר באמצעות המודל של אימוץ עם קשר.

1. תיאור המחקר

המאמר מבוסס על מחקר שנערך במאייס-ג'וינט-ברוקדייל בין דצמבר 2010 לספטמבר 2011 (שורק וניגים-אכטילאט, 2012א, 2012ב) והוזמן ומומן על ידי עמותת אשלים והשירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים. מטרתו המרכזית של המחקר הייתה לספק מידע על המודלים של אימוץ עם קשר ואימוץ על ידי משפחות אומנות, כדי לסייע בהרחבת מענה האימוץ ליותר ילדים שאינם יכולים לגדול במשפחתם, ובפיתוח ובשיפור מודלים אלה. מטרת המשנה של המחקר היו: תיאור יישום המודלים; תיאור היתרונות, החסרונות והסוגיות העולות מיישומם; ואיתור דרכי עבודה מומלצות ליישומם. המחקר נערך בשיטת המחקר האיכותני והיה מבוסס על חקר מקרים. תשעה מבין שבעה עשר המקרים שנחקרו היו של אימוץ עם קשר, שכלל מפגשים עם ההורים המולידים. במסגרת חקר המקרים נערכו ראיונות עומק מובנים עם אחד ההורים המאמצים או עם שניהם,

6 לפי מדיניות משרד הרווחה והשירותים החברתיים, המצב המיטבי בעבור ילד הוא לגדול בבית הוריו המולידים ולהיות מטופל על ידם, וזאת בתנאי שאינם פוגעים בו ומסכנים את שלומו ושיש ביכולתם לספק לו סביבה מיטיבה ובטוחה. במקרים שבהם ניסיונות שיקום ההורים לא צלחו, או במקרים שבהם הדבר אינו מתאפשר בשל היעדר הורים או קרובים אחרים, דוגלת המדיניות בהעברת הילד לאימוץ כדי שיזכה למשפחה מיטיבה קבועה (שורק וניגים-אכטילאט, 2012א).

עו"ס המשפחה המאמצת ועו"ס המשפחה המולידה. במקרים שבהם התאפשר הדבר רואיינו גם הילדים המאומצים, בני המשפחה המולידה והאחים המאמצים. הראיונות נערכו על בסיס מדריך ריאיון, המאפשר לחוקרת מצד אחד להישאר פתוחה אל הנחקר ואל החומרים הייחודיים שהוא מעלה, ומצד אחר - לא לשכוח לשאול סוגיות מהותיות הקשורות לנושא המחקר (Patton, 1990). המידע שהתקבל מן הראיונות נותח באמצעות ניתוח תוכן של הטקסט (שקדי, 2003). ניתוח המידע הכולל נעשה בשיטת המעגל ההרמוניטי, דהיינו שיטת ניתוח ספירלית, הדורשת קריאה חוזרת ונשנית של חומרי הראיונות, כשכל קריאה יצרה רמת מודעות נוספת אל התכנים. פרטים מזהים של המרואיינים הוסרו מן הדיווח על הנתונים, ונעשה שימוש בשמות בדויים.

1. ממצאים: יתרונות וקשיים באימוץ עם קשר

בחלק זה יוצגו היתרונות והקשיים באימוץ עם קשר הכולל מפגשים של הילד עם ההורים המולידים בעבור הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים. היתרונות והקשיים שיוצגו בחלק זה עלו מממצאי מחקרים שונים בעולם וממצאי המחקר הנידון במאמר זה (שורק וניג'ם-אכטילאת, 2012).

1.1. יתרונות באימוץ עם קשר

1.1.1 יתרונות לילד

♦ **היכרות עם שורשי:** מן הספרות המקצועית עולה כי לילדים מאומצים רבים יש צורך להכיר את שורשיהם (Grotevant, 1997; Howe & Feast, 2003). לפי ציפמן, דומר, סילבר וווינטרברג (Chapman, Dorner, Silber & Winterberg, 1987), שמירה על קשר עם המשפחה המולידה עשויה לספק לילד המאומץ תחושה חזקה יותר של המשכיות בחיים, היסטוריה אישית וזהות עצמית מגובשת (Flatter, 1996). במהלך הראיונות היו ילדים שציינו לטובה את העובדה כי הם מתוודעים לשורשיהם. למשל, לדברי אסף, נער מאומץ: "אימוץ פתוח זה טוב כי רואים את המשפחה שלך, זה מרגיש רע כשאתה לא יודע מי המשפחה שלך, מי הוליד אותך". החוקרת דיאקון בחנה את התייחסותם של ילדים לאימוצם מפרספקטיבה התפתחותית. היא מצאה שמאומצים מתבגרים, יותר ממתבגרים אחרים, מגלים בשלב זה "מבוכה גניאולוגית/מבוכת אילן היוחסין" (Genealogical Bewilderment), כלומר הם מגלים מחדש את חוסר הדמיון בינם לבין הוריהם ומתוודעים מחדש לעובדה כי האימוץ הסגור גרם להם לוותר על חלק מזהותם ומעצמם (Deacon, 1997). המצב אינו כך באימוץ הפתוח. אימוץ פתוח מאפשר לילדים להתוודע למוצאם הביולוגי ולמידע גנטי ובריאותי רלוונטי להם. במחקר סיפרה עו"סית לחוק האימוץ על המקרה של אסף, נער מאומץ, שבו ההיכרות

עם מוצאו הייתה משמעותית עבורו: "יש לו ליקויים בראייה, וזה גנטי ממשפחת האם. הוא נתן לה לקרוא את התעודה שלו, והיא התקשתה בקריאה. הוא שאל: 'יש לך בעיות ראייה?' ולמי עוד יש במשפחה המורחבת? וסיפרה לו לדודה זו, זה. והדבר הקטן הזה, שלילד יש זהות מסוימת, שהוא יכול לדעת על חייו, על ההקשר הרחב שלו, הייתה מאוד משמעותית בשבילו".

♦ **צמצום חוויות הנטישה:** הבנה טובה יותר של קשייהם של בני משפחתם המולידה עשויה לגרום לצמצום ההאשמה העצמית של הילדים המאומצים בנסיבות האימוץ (Thoburn, 2004) ולהפחתה בתחושה של דחייה ושל אובדן ההורים המולידים. עשויה להיות לכך השלכה מידית על חיזוק ביטחון העצמי של הילד המאומץ, העלאת הדימוי העצמי שלו והפחתת קשיי הסתגלות אפשריים (Brodzinsky, 2005; Sykes, 2001). מן המחקר עלה כי בחלק מהמקרים המפגש של הילד עם ההורים המולידים אפשר לילד להבין מדוע הוריו לא יכלו לגדלו, ולהיווכח בכך שהוא חשוב עדיין להוריו המולידים. סיגל, אם מאמצת, תיארה יתרון זה בריאיון עמה: "באימוץ עם קשר יש פחות סימני שאלה: מאיפה באתי? למה נעזבתי? ולא נעזבתי לחלוטין, יש מישהו שדואג לי... ונפגש איתי מדי פעם. המפגשים מאפשרים לבן שלי להבין שהמשפחה לא יכלה לגדל אותו. זו לא נטישה, זה חוסר מסוגלות. הוא מבין שההסכמה למסור לאימוץ נעשתה ממקום אוהב ואכפתי".

♦ **דימוי חיובי על ההורה המוליד שמסר לאימוץ מתוך דאגה לצורכי הילד:** לילד עשוי להיות דימוי חיובי יותר על ההורים המולידים, שמתוך דאגה לצרכיו העבירו אותו למשפחה מאמצת (שם; Brodzinsky, 2005; Sykes, 2001). כך עולה מדברי נטלי, אם מאמצת: "מאוד משמעותי הקשר של בני עם האב [המוליד], כי הוא מבין שהאבא לא ויתר עליו לחלוטין בעצם הפעולה של המסירה לאימוץ. הוא עשה זאת מתוך מחשבה ורצון לתת לו בית חם, אוהב, שיהיה לו עתיד בו, אבל גם בתנאי שיוכל לראות אותו, כי הוא עדיין אוהב אותו".

♦ **מרפא לגעגועים וקבלת אישור לשלומם של בני המשפחה המולידה:** מחקרים שבחנו את שביעות רצונם של ילדים ממרכיב הקשר באימוץ הראו כי על פי רוב הילדים המאומצים היו מרוצים מהקשר והיו מעוניינים שיימשך (Grotevant, 2004; Perry & McRoy, 2007; Neil, 2004; Smith & Logan, 2004), בין היתר מכיוון שהוא סיפק מרפא לגעגועים ואפשר קבלת מידע על שלומם של בני המשפחה המולידה. דבריה של נטע, ילדה מאומצת, מבטאים יתרון זה: "אימוץ עם קשר זה יותר טוב. אם ילד נמצא בלי לראות את ההורה הוא מתגעגע ועצוב ואם רואה מישהו שיכול לספר לו, יכול לקבל מידע, לדעת מה קורה איתם, זה יותר

טוב. כשאני נפגשת עם אבא שלי זה עושה לי טוב בנשמה, ממש טוב בנשמה. מאוד נהנית לפגוש אותו”.

3.1.2 יתרונות להורים המאמצים

♦ **הגברת הביטחון של ההורים המאמצים בקביעת ההורות שלהם:** באימוץ הפתוח להורים המאמצים יש היכרות טובה יותר עם ההיסטוריה של הילד שלהם ועם טיב הקשר שלו עם ההורים המולידים, והיכרות זו עשויה להגביר את ביטחונם בקביעת ההורות שלהם (Child Welfare Information Gateway, 2013). גלי, אם מאמצת, סיפרה על התהליך שעברה מחשש לביטחון גובר בהורות שלה: “כשהבנתי שזה הולך להיות אימוץ עם קשר נבהלתי. זה מאוד הפחיד אותי. הילד לא יהיה לגמרי שלי? הפחיד אותי שאני צריכה להתחלק עם אבא [מוליד] ולא ממש אהיה אימא טוטלית לכל החיים [...] פגשנו את האבא, הוא אמר לי 'תודה רבה שמגדלים את הילד שלי', שיחק עם הילד משחק [...] באתי על סיפוקי, ראיתי מי האב, אדם חלש [...] נגמר החשש שלי מתחושת השייכות שלו, טיפלתי בעצמי, היום אני לא נותנת לזה לאיים עליי”.

♦ **אפשרויות פתוח עם הילדים באופן שמסייע לגיבוש זהות קוהרנטית של הילדים ולהורות מיטיבה:** מן הספרות המחקרית עולה כי אימוץ פתוח משפיע על ההורים המאמצים להיות יותר אמפתיים כלפי הילד ומשפחתו המולידה, ולשוחח בפתיחות ובכנות על האימוץ של הילד ועל מורשתו. כמו כן, האימוץ הפתוח מאפשר להורים המאמצים להעביר לילד מסרים חיוביים על הוריו המולידים (Neil, 2010; Sykes, 2000). השיח הפתוח של הילדים עם הוריהם המאמצים נמצא מקושר עם זהות עצמית קוהרנטית יותר של הילדים כאנשים מאומצים (Von Korf & Grotevant, 2011), ולכן מסייע גם להורות מיטיבה יותר של ההורים המאמצים כלפי ילדיהם. סיגל, אם מאמצת, מתארת יתרון זה של אימוץ עם קשר: “אני מביעה אמפתיה לאבא שלו, זו אמירה מאוד משמעותית. אם אגלה סוג של חמלה וקבלה לגבי האבא, גם הבן שלי יוכל לעשות את זה בעתיד כלפי האבא שלו ולהרגיש טוב יותר עם עצמו כילד מאומץ”.

3.1.3 יתרונות לבני המשפחה המולידה

♦ **סיוע בעיבוד האבל על אובדן הילד:** באחד המחקרים (Henney, Ayers-Lopez, McRoy & Grotevant, 2007) נמצא כי אימהות מולידות שילדיהן אומצו באימוץ פתוח נטו לעבד טוב יותר את האבל והאובדן של הילד מאשר אלה שילדיהן אומצו באימוץ סגור. חנה, אם מולידה, מתארת את ההשלמה שהגיעה אליה עם הוויתור על זכויות ההורות: “היא קוראת לי בשמי הפרטי, ואני מרגישה בסדר עם זה, אני יודעת שאני כבר לא האימא שלה. אני מבוגרת ומבינה את החיים,

ומבינה שאימוץ זה הכי טוב בשבילה, אני מבינה שאני צריכה לקבל את זה, וברוך השם שהיא בריאה”.

♦ **הפחתת תחושות חוסר הוודאות והחרדה בכל הנוגע לגורלו של הילד ואף יצירת תחושת גאווה:** ההורים המולידים עשויים לחוש יותר שליטה על הנעשה עם ילדיהם ופחות תחושות של אשמה, בושה ודאגה, וכל אלה עשויים להגביר את השלמתם עם האימוץ (Demick & Wapner, 1988; Neil, 2010; Young & Neil, 2004). הם אף עשויים להרגיש סיפוק מההתפתחות הטובה של ילדיהם ומכך שביותר על ההורות אפשרו להם חיים טובים יותר. כך למשל עלה בדבריה של ניקול, אם מולידה: “אני רואה אותה, יודעת מה אֶתה, שהיא לומדת, אוהבת את בית ספר, אוהבת את המשפחה המאמצת. שמחה שרואה אותה בריאה, בשביל אימא זה הכי חשוב והלב שלי שקט. עם זה יכולה לחיות, מה שאני רואה נותן לי כוח”. משה, אב מוליד, שיתף בתחושות הגאווה שחש נוכח ההישגים של בנו: “הוא הכי טוב בכיתה שלו בחשבון, שלחו אותו לייצג את בית הספר בחו”ל. הוא עושה דברים שאני לא יכולתי לתת לו, ורואה עולם”.

1.2. קשיים באימוץ עם קשר

3.2.1 קשיים של הילד

♦ **הכבדה רגשית על הילד.** החשיפה המתמדת של הילדים למצבם של הוריהם המולידים (Haight, Black, Mangelsdorf, Giorgio, Tata, Schoppe & Neil, 2002; Macaskill, 2002; Szewczyk, 2002) מביאה להכבדה רגשית עליהם, מה שבא לידי ביטוי במחקר במובנים הבאים:

א. **התוודעות לפער בין ההורים המולידים לבין ההורים המאמצים והילדים עצמם** - בחלק מן המקרים הילדים התוודעו לפער ברמת החיים או פער בהשכלה ביניהם לבין הוריהם המולידים, שעורר אצלם מבוכה. למשל במקרה של אייל ואסף, אחים שאומצו יחד, סיפרה העובדת הסוציאלית המלווה אותם: “בין הילדים להורים המולידים הולכים ונצברים פערים. למשל, הילדים מספרים על אישיות מסוימת או על התפתחות היסטורית שלמדו עליה והוריהם המולידים לא יודעים מי זו, והילדים המומים. יש שם איפוק מצד הילדים ורצון לאסוף עצמם ולשמור על עצמם כשהם רואים כמה ההורים דלים לעומתם. לפער יש גם מחיר, שכל פעם צריך להיפגש עם זה מחדש, כל פעם התמודדות מחדש, עם הפער”.

א. **התמודדות עם התנהגות בעייתית של ההורים המולידים, שנובעת מבעיות פסיכו-סוציאליות שלהם** - להורים המולידים יש על פי רוב בעיות פסיכו-סוציאליות חמורות ועלולות להיות להן השלכות שליליות על התנהגותם במפגשי הקשר (Neil, 2002), כגון אימפולסיביות ותגובה שאינה מווסתת,

חציית גבולות מסוגים שונים והעברת מסרים סותרים ומבלבלים. שרה, אם מאמצת, מספרת על ההשלכות השליליות של התנהגות האם המולידה במפגשים: "היא [האם המולידה] לא מודעת למה ש[היא] אומרת לו: 'כשתגדל תבוא אליי, אני כל הזמן מחכה לך'". העובדת הסוציאלית המלווה מקרה זה מספרת כי אותה אם מדי פעם מבטלת ברגע האחרון את המפגש או מקצרת את המפגשים והילד חש שאין לה סבלנות אליו. המסרים הסותרים של האם מבלבלים את הילד. שרה, האם המאמצת, מוסיפה לתאר את ההשלכות השליליות של התנהגותה של האם המולידה על בנה: "היא אמרה לו פעם ש[היא] חוסכת לו כסף, כשאין לה פת לחם. 'אימא שלי הכול נותנת לי ואתם לא. אצל אימא שלי הכול היה מותר'. מצד אחר היא אומרת לו שאין לה מה לאכול, ומשתפת אותו בדאגות שלה. זה מאוד מבלבל אותו ומערער אותו".

א. התודעות למצבם הקשה של ההורים המולידים, דאגה להם ונטילת תפקיד

הורי - יש מקרים שבהם הילדים נחשפים למצבם הקשה של הוריהם ואף להידרדרות במצבם לאורך זמן. מן המחקר עלה כי חלק מהילדים מתקשים להכיל את קשייהם של ההורים, וילדים אחרים מביעים דאגה ואף נוטלים תפקיד הורי ביחס אליהם. נטע, ילדה מאומצת: "אני דואגת לאבא שלי [המוליד]. אומר שהוא בסדר. שואלת אותו אם הוא בסדר, ואם לא עובד יותר מדי קשה. עובד חצי יום בתור שומר. המון. נראה לי ששומר על המדינה, ועד שמגיע הביתה מכין לעצמו ארוחת ערב בלי כוח, לא מספיק לראות טלוויזיה...". עו"סית האימוץ המלווה מקרה זה אמרה: "היא מפגינה במפגשי הקשר דאגה שהאבא בסדר, היא עוד לא בטוחה. יש לה הרגשה שהיא השאירה שם את המשפחה בכאוס ושהיא במקום טוב, והיא צריכה לדעת שהכול בסדר שם. היא שואלת על האימא ופחות עסוקה בלספר על עצמה". במקרה אחר סיפרה העובדת הסוציאלית: "הילדים לקחו תפקיד הורי, שואלים לשלומם של ההורים, שואלים אותם מה הם עושים, איפה האימא גרה, איך היא חיה, איך היא מתפרנסת. אסף, הבן הגדול, הפך לסוג של הורה. בסוג השאלות שלו מפגין דאגה הורית. שאל את אמו למשל: 'מי מנהל את הכספים שלך?'".

א. בלבול ואי-הבנה של הילדים מדוע ההורים המולידים אינם יכולים לגדל

אותם - במקרים מסוימים הילדים אינם נחשפים לקשיים של הוריהם המולידים. ההורים המולידים יוצרים רושם נורמלי והילדים לא מבינים מדוע שולבו באימוץ. חשוב לציין כי תיק האימוץ עדיין לא פתוח בפני הילדים, וחלקם אינם מודעים לנסיבות אימוצם. כך למשל עלה במקרה של תום, נער מאומץ. עו"ס האימוץ סיפרה: "הילד פוגש את אמו המולידה פעם בשנה. היא מאוד מטופחת, נראית מתפקדת, יותר אלגנטית מהאם המאמצת ומחלת הנפש לא ניכרת עליה. הוא לא מבין למה היא לא יכולה לגדלו". אורלי, האם

המאמצת, מחזקת טענה זו: "תמיד קיים בילדים מאומצים הרצון לדעת מה המקור שלי, מאיפה באתי, ויש חלל שנשאבים אליו. פה הבלבול אחר - 'מדוע אני לא שם?'".

א. **האימוץ הפתוח עלול לגרום לילד לתחושות של נאמנות חצויה, בלבול וביטחון עצמי נמוך** (Brodzinsky, 2005; Cocozzelli, 1989) - אחד התנאים לקיום קשר בין הילד המאומץ לבין הוריו המולידים הוא ויתור מרצון של ההורים המולידים על זכויות ההורות ו"מתן ברכת הדרך" לילד להשתלב בתוכה במשפחה המאמצת. עם זאת, הילד עלול לחוות תחושות של נאמנות חצויה. כך למשל מתארת יפעת, אם מאמצת, את תחושות הנאמנות החצויה של בנה, גילי: "לדעתי הוא מרגיש שהוא בוגד באמו אם הוא מרגיש שייכות כאן. יש לו אשליה של להיות פה ולהיות שם. הוא יודע לחלוטין למה הוא לא אצל אימא שלו. אבל לא סגר את זה בעצמו מבחינה רגשית. היום יש לו חוויה של בלבול זהות. לא יכול לשאת כבר. יש לו קושי שהוא בוגד שם... בוגד פה... 'למי אני שייך? יש לי פה משפחה ושם משפחה שרוצה להיות שם, ורחוקים 180 מעלות אלה מאלה'".

3.2.2 קשיים של ההורים המאמצים

♦ **קושי להכיל את הקשר באימוץ** - בפני ההורים המאמצים עומדות מטלות פסיכולוגיות לא פשוטות. עליהם לסייע לילדם המאומץ להתמודד עם סיפורו האישי ועם גדילתו בתוך משולש הצלעות הכולל את עצמו, את הוריו המאמצים ואת דמותם של הוריו המולידים (נוי-שרב, 1998; Brodzinsky, D. M., Smith & Brodzinsky, A. B., 1998). על ההורים המאמצים מוטלת משימה כפולה ולעתים מנוגדת - לקבל את הילד המאומץ כילדם לכל דבר, ועם זאת לא להתכחש לעובדה שלא נולד להם (Brodzinsky, D. M., Smith & Brodzinsky, A. B., 1998).

ממצאי המחקר עולה כי הורים מאמצים שהיו חשוכי ילדים ואימצו מתוך מניע דומיננטי של צורך בהגשמת ההורות, ביטאו בעוצמה רבה יותר חששות מכך שהם חולקים את הילד עם הורים נוספים (ר' למשל את דבריה של גלי, אם מאמצת בסעיף 3.1.2). לעומת זאת, הורים מאמצים שהיו להם ילדים שנולדו להם לפני האימוץ, ביטאו פחות חששות וקושי לגבי הקשר של הילדים באימוץ עם הוריהם המולידים. כך עולה מדבריה של אפרת, אמה המאמצת של נטע, שהיו לה ילדים משלה: "אני מודעת לזה שיש הבדל גדול בין משפחה ללא ילדים שמאמצת לבין משפחה עם ילדים. אם הייתי ללא ילדים הייתי מקבלת את הקשר באימוץ אחרת. הפרופורציות שונות. במצבי, הורה מוליד ברקע לא מפחיד אותי, כשבתי מדברת על הקשר עם 'אביה', זה לא מאיים עליי".

♦ **קושי לדבר בחופשיות עם הילד על הוריו המולידים:** ההורים המאמצים עלולים להרגיש שאינם יכולים לדבר עם הילד על הקשיים עם הוריו המולידים בחופשיות, ולכן עלולים להרגיש שאינם יכולים לנהל אתו תקשורת פתוחה כפי שהיו רוצים (Jones & Hackett, 2007). שרה, אם מאמצת, משתפת בקשייה לדבר עם בנה המאומץ על אמו המולידה: "לפעמים יש לו פנטזיה ששם הכול טוב. האחות הגדולה [שלא נמסרה לאימוץ] במצב ממש לא טוב, השנייה בערך. כשאני אומרת את זה שלא הכול טוב, הוא אומר לי: 'את לא תגידי את זה'. פעם אמר שהוא חושב שהעבירו אותו לאימוץ בגלל שאנחנו רצינו עוד ילד [...] הוא יודע לחלוטין למה הוא לא אצל אימא שלו. לא סגר את זה בעצמו [...] לביקור האחרון נסע בלי ריטלין, אמרתי לו: 'הייתה לך סבלנות?' כן, אבל לה לא הייתה סבלנות'. לפעמים אני אומרת לו שהיא לא מסוגלת להיות אימא. לא פשוט לו לשמוע".

3.2.3 קשיים של בני המשפחה המולידה

♦ **המפגשים עלולים להגביר תחושות של כאב, אובדן, והחמצה:** איתן, אב מוליד, שיתף בכאב שלו שצף מחדש בכל מפגש: "זה כמו פצע שלא מגליד. זו הבת שלי ואני אוהב אותה מאוד, ושום דבר לא יכול לשנות את זה. זה לא דבר שעובר, זה הכאב שלי, שרק הולך ומתגבר אחרי כל מפגש". איילת, אם מאמצת, סיפרה על כאב ההחמצה שביטא מוטי, האב מוליד: "פעם הראינו לו תמונות של הבן שלנו מאירועים וטיולים שלנו אתו. הוא אמר לנו בעצב: 'בשבילכם זה חוויות, בשבילי זה רק תמונה'".

♦ **קושי בבניית אמון עם אנשי המקצוע:** תהליך כפוי של הוצאת ילד מבית משפחתו המולידה עלול להותיר אצלם רגשות של כעס ואי-אמון באנשי המקצוע להשפיע על נכונותם לשתף פעולה עם אנשי המקצוע המעורבים בתכנון ובתמיכה בקשר באימוץ (Neil, Cossar, Lorgelly & Young, 2010). ביטוי לקשיי האמון של הורים מולידים מופיע למשל בדבריו של מאיר, אב מוליד: "שכנעו אותי לחתום כמו איזה מפגר. אמרו לי בהתחלה שניפגש פעמיים בשנה. אמרתי להם פעמיים בשנה לא חותם, קשה לי. חתמה לי ארבע. במהלך המפגש אנחנו משחקים משחקים [...] אבל מה? דבר הכי פשוט, רוצה לצלם את הילד, 'אסור לך'.⁷ איזה חוק זה? איפה החוק הזה קיים? עוד לא ראיתי דבר כזה בחיים שלי. עד שראיתי תמונה של הילד שלי ממנה (מהעו"סית לחוק האימוץ) ראיתי את העיניים שלי אחורה. פה יש חוקים יבשים...".

7 האיסור על צילום הילד נובע מהחשש לפרסום התמונה ומניסיון לאתר פרטים מזהים על הילד באינטרנט. ר' התייחסות לסוגיה זו בדיון.

1. דין ותובנות לגבי יישום מיטבי של מודל האימוץ הפתוח

במקרים מסוימים אימוץ פתוח עולה בקנה אחד עם טובת הילד (גוטליב, 1998; Lifton, 1994) ועשויים להיות לו יתרונות רבים עבור הילד המאומץ, ההורים המאמצים ובני המשפחה המולידה. אולם אימוץ פתוח כרוך גם בקשיים לא מעטים ואינו מתאים בכל מקרה. למשל, אימוץ פתוח אינו מתאים במקרים שבהם בני המשפחה המולידה התעללו בילד מבחינה נפשית או פיזית; אם התנגדו לאימוץ; אם אינם מתעניינים בילד ובקשר עמו; אם הם מתקשים בשמירה על גבולות בקשר עם הילד; אם המפגש עמם אינו רצוי על-ידי הילד או אם הוא עלול לעורר אצל תסמינים פוסט-טראומטיים (Child Welfare Information Gateway, 2013). כשנשקלת האפשרות של אימוץ פתוח חשוב להציע למשפחות מגוון דרכים אפשריות לשמירה על קשר ולסייע להם לזהות את דרגת הפתיחות ואת מאפייני הקשר המתאימים לכל אחד מהם ותוך התמקדות בטובת הילד (Grotevant, Wrobel, Von Korff, Skinner, Newell, Frieze, & McRoy, 2007). נוסף על כך, חשוב להקפיד שההמלצה על אימוץ עם קשר תתבסס על שיקולים ישירים של טובת הילד, ולא על שיקולים זרים כגון הקלה על מצפונם של אנשי המקצוע המעורבים בהחלטה על האימוץ (עובדים סוציאליים ושופטים) או כתמריץ להורים המולידים בתמורה לכך שיוותרו מרצונם על זכויות ההורות שלהם, כפי שעלה מממצאי מחקר שנערך במספר מדינות בארצות הברית (Reamer & Siegel, 2007).

מן הספרות המחקרית עולה כי אימוץ פתוח עשוי להיות מועיל יותר בעבור הילד המאומץ בתנאים הבאים (Neil & Howe, 2004; Young & Neil, 2009): ככל שגיל הילד כשהוצא מהבית היה צעיר יותר, ככל שיש לו פחות קשיים התפתחותיים או התנהגותיים, ככל שהקשר שלו עם ההורים המאמצים טוב יותר; ככל שההורים המאמצים אמפתיים יותר כלפי הילד בשל היותו מאומץ, ככל שהם אמפתיים יותר כלפי ההורים המולידים וככל שרצו יותר באימוץ ונכנסו לתהליך האימוץ בגישה פתוחה יותר וברצון; ככל שבני המשפחה המולידה יכולים יותר להשלים עם אימוצו של הילד, וככל שהם יכולים לקבל את הקשר שלו עם משפחתו המאמצת ולתמוך בו.

כדי להבטיח את יעילותו של מודל האימוץ הפתוח לילד המאומץ וכדי להתמודד עם המורכבות ועם הקשיים הכרוכים בשמירה על קשר במפגשים, מצביעה הספרות המחקרית על צורך מרכזי בליווי ובתמיכה בשלוש צלעות האימוץ לאורך כל השנים (Child Welfare Information Gateway, 2013). רצוי כי לעובדים סוציאליים תהיה הכשרה לליווי באימוץ הפתוח. הליווי צריך לכלול הכנה של ההורים המולידים, של ההורים המאמצים ושל הילד למפגשי הקשר ועיבוד רגשי לאחריהם. במהלך המפגשים, על העובדים הסוציאליים לתווך בין הילד לבני המשפחה המולידה, לסייע בגיבוש הבנה של מטרות הקשר ובעיצוב מידת הקרבה הרגשית בין צלעות האימוץ ולהציב גבולות. כמו כן, הם יכולים לסייע בהדרכת המשפחות המאמצות והמולידות

להבין טוב יותר את הפרספקטיבה של הצד האחר. במקרים שבהם מתגלעים חילוקי דעות וקונפליקטים בין צלעות האימוץ, רצוי שהעובדים הסוציאליים יתווכו ביניהן ויגרמו להן לפעול בשיתוף פעולה תוך התמקדות בצורכי הילד ובטובתו. רצוי גם כי במהלך השנים יציעו העובדים הסוציאליים שירותים תומכי אימוץ לשלוש צלעות האימוץ בהתאם לצורך, כגון קבוצות תמיכה וטיפול פרטני. נוסף על כך, עליהם להיות רגישים לצורך בשינויים במתכונת הקשר בהתאם לצרכים המשתנים של הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים ואף להציע עריכת שינויים בקשר. מחקר המקרים שנערך בישראל (שורק וניגם-אכטילאט, 2012) עלה כי במקרים רבים העובדים הסוציאליים אינם מצליחים לעמוד במשימות הליווי ברמת המקצועיות הראויה עקב עומס רב בעבודתם. מן המחקר עלה כי עדיין יש צורך להבנות את הליווי לכל צלעות האימוץ ולהרחיבו. נוסף על כך, עלה צורך בהמשך פיתוח הידע והמומחיות ובהמשך פיתוח מדיניות מגובשת בנוגע לאימוץ עם קשר.

מאז סיום המחקר כמה מן הילדים המשולבים באימוץ עם קשר באמצעות מפגשים עם ההורים המולידים התבגרו ועברו את גיל 18.⁸ כיום מתמודד השירות למען הילד עם השאלה האם ואיך להמשיך ללוות מקרים אלה, שבהם המאומצים אינם קטינים ואינם מחויבים עוד בליווי מצד שירותי האימוץ, ועם זאת מורכבות הקשר והצורך בליווי ובתמיכה נותרו בעינם. אתגר נוסף שעמו מתמודד השירות למען הילד הוא יישום האימוץ בעידן האינטרנט, שבו בני המשפחה המולידה והילדים המאומצים יכולים לאתר זה את זה בקלות רבה יותר ולקיים קשרים ללא תיווך והגנה, העלולים לערער את צלעות האימוץ ואף להיות מלווים במצבים פוגעניים, כגון תגובות לא מווסתות של ההורה המוליד כלפי הילד המאומץ או דחייה שלו (Fursland, 2011). היתרון באימוץ הפתוח הוא בכך שהוא מאפשר שמירה על קשר במסגרת מובנית. עם זאת, מומחים בתחום האימוץ ממליצים כי הליווי לשלוש צלעות האימוץ יכול להכנה לאפשרות זו גם באימוץ הפתוח; דיון ביתרונות ובחסרונות של שמירה על קשר באמצעים אלה; וחשיבה על דרכי תגובה אפשריות ליצירת קשר על ידי הצד השני ועל דרכים להצבת גבולות. אם יש עניין הדדי בהמשך הקשר, רצוי להנחות את צלעות האימוץ להיפתח זו לזו בזירות ובתהליך איטי של בניית אמון ולהיעזר ככל הניתן בגורמים שונים לתיווך ולתמיכה (Ogden, Teeter & Stahl, 2012).

8 בעת עריכת המחקר כל הילדים באימוץ פתוח בישראל שקיימו קשר של מפגשים עם הוריהם המולידים היו קטינים.

- גוטליב, ד' (1998). "אימוץ פתוח: גיבוש גישה ישראלית". *רפואה ומשפט*, 19.
- מימון, נ' (1994). *דיני אימוץ ילדים*. תל אביב: לשכת עורכי הדין בישראל - ההוצאה לאור.
- נוי-שרב, ד' (1998). "הורות מאמצת טובה, הילד כזולת עצמי". *שיחות*, 13: 22-33.
- שורק, י', וניג'ם-אכטילאת, פ' (2012א). *מסמך רקע לתכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"*. דמ-595-12. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- שורק, י', וניג'ם-אכטילאת, פ' (2012ב). "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ". *חקר מקרים: אימוץ עם קשר ואימוץ על ידי משפחות אומנות*. דמ-626-12. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- שקדי, א' (2003). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני - תאוריה ויישום*. תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל-אביב.
- Avery, R. J. (1998). "Information disclosure and openness in adoption: State policy and empirical evidence". *Children and Youth Services Review*, 20(1/2): 57-85.
- Biehal, N., Ellison, S., Baker, C., & Sinclair, I. (2009). *Characteristics, Outcomes and Meanings of Three Types of Permanent Placement - Adoption by Strangers, Adoption by Carers and Long Term Foster Care*. University of York: Research brief. Social Policy Research Unit.
- Brodzinsky, D. M. (2005). "Re-conceptualizing openness in adoption: Implications for theory research and practice". In: D. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological Issues in Adoption: Research and Practice* (pp. 145-167). West Westport: Praeger.
- Brodzinsky, D. M., Smith, D. W., & Brodzinsky, A. B. (1998). *Children's Adjustment to Adoption: Development and Clinical Issues*. London: Sage.
- Chapman, C., Dorner, P., Silber, K., & Winterberg, T. S. (1987). "Meeting the needs of the adoption triangle through open adoption: The adoptive parent". *Child and Adolescent Social Work Journal*, 4(1): 3-12.
- Child Welfare Information Gateway. (2013). *Working with birth*

and adoptive families to support open adoption. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Cocozzelli, C. (1989). "Predicting the decision of biological mothers to retain or Relinquish their babies for adoption: Implication for open placement". *Child Welfare*, 68: 33-44.

Deacon, S. (1997). "Inter country adoption and family life cycle". *The American Journal of Family Therapy*, 25(3): 245-260.

Demick, K. J., & Wapner, S. (1988). "Open and closed adoption: A developmental conceptualization". *Family Process*, 27: 229-249.

Fratter, J. (1996). *Adoption with contact: Implications for policy and practice.* London: British Association for Adoption and Fostering.

Fursland, E. (2011, Spring). "Social networking and adoption". CW360. Retrieved from:

http://www.cehd.umn.edu/ssw/cascw/attributes/PDF/publications/CW360_2011.pdf

Grotevant, H. D. (1997). "Coming to terms with adoption: The construction of identity from adolescence into adulthood". *Adoption Quarterly*, 1: 3-27.

Grotevant, H. D., Perry, Y. V., & McRoy, R. G. (2007). "Openness in adoption: Outcomes for adolescents within their adoptive kinship networks". *Psychological issues in adoption: Research and practice.* 167-186.

Grotevant, H. D., Rueter, M., Von Korff, L., & Gonzalez, C. (2011). "Post-adoption contact, adoption communicative openness, and satisfaction with contact as predictors of externalizing behavior in adolescence and emerging adulthood". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52: 529-536.

Grotevant, H. D., Wrobel, G. M., Von Korff, L., Skinner, B., Newell, J., Friese, S., & McRoy, R. (2007). "Many faces of openness in adoption: Perspectives of adopted adolescents and their parents". *Adoption Quarterly*, 10(3-4): 79-101.

Haight, W. L., Black, J. E., Mangelsdorf, S., Giorgio, G., Tata, L., Schoppe, S. J., & Szewczyk, M. (2002). "Making visits better: The

perspective of parents, foster parents and child welfare workers". *Child Welfare*, 81: 173-202.

Henney, S. M., Ayers-Lopez, S., McRoy, R. G., & Grotevant, H. D. (2007). "Evolution and resolution: Birthmothers' experience of grief and loss at different levels of adoption openness". *Journal of Social and Personal Relationships*, 24: 875-889.

Howe, D., & Feast, J. (2003). *Adoption, Search and Reunion: the Long-term Experience of Adopted Adults*. London: British Association for Adoption and Fostering,

Jones, C., & Hackett, S. (2007). "Communicative openness within adoptive families: Adoptive parents narrative accounts of the challenges of adoption talk and the approaches used to manage these challenges". *Adoption Quarterly*, 10(2/3): 157-178.

Lifton, B. (1994). *Journey of the Adopted Self: A Quest for Wholeness*. New York: Basic books.

Macaskill, C. (2002). *Safe Contact? Children in Permanent Placement and Contact with their Birth Relatives*. Lyme Regis: Russell House.

Neil, E. (2002). "Contact after adoption: The role of agencies in making and supporting plans". *Adoption and Fostering*, 26: 25-38.

Neil, E. (2004). "The 'Contact after Adoption' Study: Face-to-Face Contact". In: E. Neil & D. Howe (Eds.), *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice* (pp. 65-84). London: British Association for Adoption and Fostering.

Neil, E. (2007). "Coming to Terms with the loss of a child: The feelings of birth parents and grandparents about adoption and post-adoption contact". *Adoption Quarterly*, 10(1): 1-23.

Neil, E. (2010). "The benefits and challenges of direct post-adoption contact: Perspectives from adoptive parents and birth relatives". *Aloma*, 27: 89-115.

Neil, E., Cossar, J., Lorgelly, P., & Young, J. (2010). *Helping Birth Families: Services, Cost and Outcomes*. London: British Association for Adoption and Fostering.

Neil, E., & Howe, D. (2004). "Conclusions: A transactional model for thinking about contact". In: E. Neil & D. Howe (Eds.), *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice* (pp. 224-254). London: British Association for Adoption and Fostering.

Ogden, S., Teeter, L., & Stahl, B. (2012, July). "My birth mother 'friended' me! Being proactive before and after contact through social networking". Presented at the 38th Annual Conference of the North American Council on Adoptable Children, Arlington, VA.

Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. California: Sage.

Reamer, G., & Siegel, D. (2007). "Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice". *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 88(1): 11-18.

Siegel, D. H. (2003). "Open adoption of infants: Adoptive parent feelings seven years later". *Social Work*, 48: 409-419.

Smith, C., & Logan, J. (2004). *After Adoption: Direct Contact and Relationships*. London: Routledge.

Sykes, M. (2000). "Adoption with Contact: A study of adoptive parents and the impact of continuing contact with families of origin". *Adoption and Fostering*, 24: 20-32.

Sykes, M. (2001). "Adoption with contact: A study of adoptive parents and the impact of continuing contact with families of origin". *Journal of family Therapy*, 23: 296-316.

Thoburn, J. (2004). "Post placement contact between birth parents and older children: The evidence from a longitudinal study of minority ethnic children". In: E. Neil & D. Howe (Eds.), *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice* (pp. 184-202). London: British Association for Adoption and Fostering.

Von Korff, L., & Grotevant, H. D. (2011). "Contact in adoption and adoptive identity formation: The mediating role of family conversation". *Journal of Family Psychology*, 25: 393-401.

Wrobel, G. M., Hendrickson, Z., & Grotevant, H. D. (2006). "Adoption". In: G. G. Bear & K. Minke (Eds.), *Children's Needs III: Development, Problems, and Alternatives* (pp. 675-688). Washington, D.C.: National Association of School Psychologists.

Young, J., & Neil, E. (2004). "The 'Contact after Adoption' study: The perspective of birth relatives after Non-voluntary adoption". In: E. Neil & D. Howe (Eds.), *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, Theory and Practice* (pp. 85-104). London: British Association for Adoption and Fostering.

Young, J., & Neil, E. (2009). "Contact after adoption". In: G. Schofield & J. Simmonds (Eds.), *The Child Placement Handbook: Research, Policy and Practice* (pp. 241-259). London: British Association for Adoption and Fostering.